

DR. TÓTH GERGELY PHD

EGYETEMI ADJUNKTUS

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS KÖZIGAZGATÁSI KAR

KÖZPÉNZÜGYI KUTATÓINTÉZET

Bérvézérelt növekedés és fenntartható közpénzügyek

1. A neoliberális válságkezelés időszaka

A rendszerváltás után a magyar gazdaságpolitika alapvetően a washingtoni konszenzusban lefektetett irányt, értékrendet, válságkezelési technikát alkalmazta. Az 1995-ben megvalósított első drasztikus stabilizációs intézkedéscsomag az IMF iránymutatásait érvényesítő akkori pénzügyminiszter, Bokros Lajos nevéhez kötődött. A köznyelvben „Bokros-csomag”-ként elhíresült kiigazításra a drámai méreteket öltő makrogazdasági egyensúlytalanság miatt volt szükség. Az átfogó stabilizációs program fiskális, monetáris és jövedelempolitikai intézkedéseket tartalmazott, melynek nyomán a gazdaságpolitika restriktív jellege került előtérbe.¹ Makrogazdasági értelemben rövidtávon nem volt sikertelen az intézkedés, de a társadalmi következményei igen súlyosak voltak.

A 2002-től jellemző, sok esetben fedezet nélküli gazdaságpolitikai lépések következményeként végrehajtott válságkezelések során számos esetben visszaköszött a múlt és a gyógy mód is maradt: a költségvetés adóbevételeit növelni, az állami közkiadásokat egyidejűleg pedig ugyanúgy mérsékelni igyekezett az akkori adminisztráció, mint a Bokros-csomag idején. Az önkormányzatok és a családok forrásainak elvonásával, újadók és járulékok bevezetésével a költségvetés helyzetét tartósan ugyancsak nem sikerült javítani. A kormány erősen restriktív gazdaságpolitikája újra eladósodáshoz, jelentősen növekvő kamatterhekhez, lényegében kamatfüggőség kialakulásához vezetett, ami a külső erőforrás vezérelt nemzetgazdaságoknál egyfajta működésképtelenséghez vezet.²

Ez be is igazolódott, nem kellett sokat várni az újabb krízisre, hiszen a 2008-as válság Magyarországot igen gyorsan és különösen súlyosan érintette. Az államcsőd elkerülése érdekében felvett IMF-kölcsönrel 2009-ben a fiskális kiigazítás újabb köre kezdődött el, mely újra a neoliberális közgazdasági alapelvek és eszközök mentén zajlott, mégpedig a lakosságot súlyosan érintő, a költségvetési bevételt gyorsan növelő, a kiadásokat pedig jelentősen csökkentő intézkedések sokaságával, úgymint a közalkalmazotti bérek, nyugdíjak

befagyasztása, adóemelések. Ezek az intézkedések lényegében azonnal és drasztikusan hatottak a lakosság jövedelmi helyzetére, illetve a fogyasztási hajlandóságára. Az alkalmazott kiigazításokkal ugyan átmeneti sikereket el lehetett érni, de a lakosságjövendelmi helyzete tartósan sérült, ami egyértelmű gátja volt a fenntartható gazdasági növekedés kibontakozásának.

Fokozta a nehézségeket és egyben a sikertelenség záloga is volt, hogy a fiskális és monetáris politika közötti összhang jellemzően hiányzott az előbb felsorolt válságkezelések során. Magyarországon 2013 előtt sajnos szinte megszokott voltak az egymás mellett elbeszélő monetáris és fiskális politikai intézmények, a közöttük levő nyílt szembenállás, mely hangsúlyosan a 2010 és 2012 közötti időszakban mutatkozott meg. 2010-ben a jegybank nem támogatta a 2010-től kiteljesedő gazdaságpolitikai fordulatot a rendelkezésre álló jegybanki és monetáris politikai eszköztárral, az alapkamat-csökkentés helyett 7%-ra emelte a jegybanki alapkamatot.³ 2010 és 2012 között fiskális politikai oldalról lehetséges együttműködés kivitelezhető volt, de mégsem élt vele az akkori monetáris politika.

2. A válságkezelés új dimenziói 2010 után: bérvézérelt növekedés makrogazdasági egyensúly mellett

Magyarországon 2010-ben fiskális fordulatra került sor, majd a 2013-ban elkezdődött az ugyancsak nem konvencionális eszközökre épülő monetáris politikai fordulat. A gazdaságpolitika átalakításának célja, hogy a nemzetközi vállalatokra épített gazdaságpolitikai modell helyére az állam igazságosabb, szélesebb spektrumú közteherviselés irányába elmozduló adópolitikája, ellenőrző és szabályozó tevékenysége kerüljön. Egyidejűleg elsődleges feladatként jelent meg a makrogazdasági egyensúly stabil megeremtetése, ami egyben az alapját is jelenti minden válságkezelésnek. Az egyensúly megeremtetése nélkül nem képzelhető el a gazdasági növekedést tartósan és fenntartható módon támogató gazdasági folyamatok kibontakozása. A megváltozott válságkezelés

¹ LENTNER CSABA: *Rendszerváltás és pénzügypolitika*, Budapest, Akadémia, 2005, p. 88–90. o.

² LENTNER CSABA: *A demokrácia pénzügyi csapdája*, Polgári Szemle, 2007, p. 30–44. o.

³ PARRAGH BIANKA: *Monetáris Hitviták. A megváltozott jegybanki szerepfelfogás eredményei*, Pénzügyi Szemle, 62. évf. 2017/2. szám, p. 238.

egyik fő iránya lett, hogy a bevételnövelő intézkedések esetében hangsúly a lakosságról egyre inkább a vállalati szektorra, főként a multinacionális vállalatokra helyeződjön, aminek megfelelően a nemzetközi vállalatok és bankok adóerő-képességéhez igazodó közteherviselés került kialakításra. Ennek egyik emblematikus eleme a bankadó lett.⁴ A szektorális különadók összege 2013-ban meghaladta a GDP 2%-át.

A vállalati szektort érintő adóváltozások elősegítették a költségvetési egyensúly megteremtését, majd fenntartását, ami mozgásteret biztosított a lakosság jövedelmi helyzetének javítására. Erre szükség is volt, hiszen Magyarországon 1995 és 2016 között a bérhányad⁵ közép-európai viszonylatban is jelentősen, a teljes gazdaságra nézve 6,8 százalékponttal 56,4%-ra csökkent.⁶ A 2005-2010-es évek között a nettó reálbérek pedig lényegében stagnáltak.⁷

A 2010 utáni magyar gazdaságpolitika egyik fő célkitűzése a reálbér, illetve ezzel párhuzamosan a bérhányad növelése lett. Ezt az támasztja alá, hogy a magasabb bérszínvonal, bérhányad élénkíti a fogyasztást és így a gazdasági növekedést, mégpedig tartósan, hiszen eredményei hosszú távon érvényesülnek.⁸ A 2010-ben elkezdett válságkezelési, illetve stabilizációs lépések kiemelt jelentőségét épp az adja, hogy ezek után nyílt lehetőség arra, hogy a bérhányad csökkenését előidéző okok figyelembevételével az állam megállítsa a több mint 10 éve tartó negatív trendet és megkezdje a gazdaság bérvézérelt alapú szerkezetátalakítását.

A kormányzat 2010 után fokozatosan kezdte meg a lakosság jövedelmi helyzetének stabilizálását és ennek eredményeként 2017-re számottevően nőtt a lakosság elkölthető jövedelme. A gazdaság adósságvezérelt növekedéséről bér-, illetve fogyasztásvezérelt növekedésére való átállás nem-konvencionális lépései közül a devizahitelek kivezetése, illetve rezsicsökkentés, vagy a családtámogatási rendszer, otthonteremtési program elindítása volt kiemelkedő és volumenét tekintve nemzetközi szinten is példa nélküli. Ezekkel a lépésekkel lényegében egyfajta „passzív bérfelzárkózást” hajtott végre a Kormány:

- A jobbbára külföldi tulajdonban álló közüzemi szolgáltatók díjcsökkentésének hatósági árszabályozásával a lakosság több százmilliárdos fizetékönnyítésben részesül, részesül.
- A devizahitelek kivezetésére egyrészt az ország pénzügyi stabilitásának fenntartása érdekében,⁹ másrészt a lakosság jövedelmi helyzetének javítása érdekében volt kiemelten szükség.

⁴ LENTNER CSABA: *Vázlat a magyar gazdaságpolitika nem konvencionális eszközrendszeréről és eredményeiről*, Hitel folyóirat, 2016. szeptember, p. 7.

⁵ Bérhányad: a bértömeg és a nemzeti jövedelem aránya, előbbi részese-dése a teljes megtermelt jövedelemből.

⁶ GYÖRGY LÁSZLÓ – OLÁH DÁNIEL: *A nettó bérhányad növelésének gazdaságpolitikai eszközei válság idején*, Pénzügyi Szemle, 62. évf. 2017/2. szám, p. 153.

⁷ GYÖRGY LÁSZLÓ – OLÁH DÁNIEL: *A nettó bérhányad növelésének gazdaságpolitikai eszközei válság idején*, Pénzügyi Szemle, 62. évf. 2017/2. szám, p. 153.

⁸ Uo., 157.

⁹ KOLOZSI PÁL PÉTER – BANAI ÁDÁM – VONNÁK BALÁZS (2015): *A lakossági deviza-jelzáloghitelek kivezetése: időzítés és keretrendszer*. Hitelintézet Szemle, 14. évf. 3. szám, 2015. szeptember, 60–87. o.

- Az otthonteremtési támogatás rövidtávon az építőipar, illetve az ingatlanpiaci forgalom felpörgetésével a munkaerőpiac bővülését, a gazdaság élénkülését támogatta, hosszú távon pedig a demográfiai folyamatok kedvezőbb irányba való fordításával társadalompolitikai célokot is szolgál.¹⁰

A konvencionális, hagyományos fiskális eszközök közül kiemelendő az évek alatt a kevesebb mint a felére csökkenő személyi jövedelemadó, illetve a társasági adó jelentős mérséklése. Ezek mellett több mint 700 ezer új munkahely létesült, illetve jelentősen kiszélesedett a családi adókedvezmény rendszere. Mindez azzal együtt is jelentős előrelépés, hogy a válságkezelés keretein belül az áfa 2 százalékponttal emelkedett és a tranzakciós illeték bevezetésre került.

3. A bérfelzárkózás időszaka, jellemzői, hatásai

3.1. Makrogazdaságilag megalapozott bérfelzárkózás, mint a fenntarthatóság záloga

Az előzőekben leírtak alapján a makrogazdasági háttér 2013-tól tette lehetővé a jelentős lemaradásban lévő bérszínvonal érdemi emelését. Elsőként az állam aktivizálta magát a 2013-ban indult a pedagógus életpályamoddal, amelynek része a béremelési program, ami 2017-ig tart. Az 5 év alatt átlagosan nagyjából 50%-osra tervezett béremelés legnagyobb részét – 60%-át – már 2013. szeptember 1-jén megkapták a pedagógusok, a maradék 40%-ot a következő négy évre osztották el. A költségvetési mozgástér bővülésével folytatódott az életpályamodell, néhány példa a teljesség igénye nélkül:¹¹

- A felsőoktatásban oktatói, kutatói és tanári munkakörben dolgozók számára 2016-ban 15%-os, majd 2017-ben és 2018-ban további 5-5%-os bérrendezést valósított meg a kormány.
- A hivatásos állományú rendvédelmi és honvédelmi dolgozók 2015. július 1-jétől átlagosan 30%-os illetményemelésben részesültek, ezt követően 2019-ig minden évben, további 5%-os emelést kapnak. Ez összességében átlagosan 50%-os béremelkedést jelent.
- A NAV-törvény alá tartozó adóhivatali dolgozók életpályamodelljének bevezetése három lépcsőben valósult meg. A vezetőik 2016. július 1-től átlagosan 15%-os emelést kapnak, ezt követően 2017. január 1-jén 5%-os, 2018. január 1-jén további 15%-kal keresnek többet. A Munka Törvénykönyve alá tartozó dolgozók pedig egyszeri 30%-os béremelést kapnak.
- Az állami tisztviselői életpályamodell keretein belül elsőként a járási kormányhivatalokban dolgozók bére emelkedett 2016. július 1-jétől. Az életpályamodell bevezetése a járási hivatalokban átlagosan 30, de a kö-

¹⁰ SÁGI JUDIT – TATAI TIBOR – LENTNER CSABA – NEUMANNÉ VIRÁG ILDIKÓ: *A család- és otthonteremtési adókedvezmények, illetve támogatások egyes hatásai*, Pénzügyi Szemle, 62. évf. 2017/2. szám, 173-189. o.

¹¹ http://m.portfolio.hu/gazdasag/munkaugy/igy_nez_ki_az_allam_nagy_beremelesi_programja.230987.html; letöltés dátuma: 2017.08.15

zép fokú végzettségűeknél akár 50%-os béremelést is jelenthet.

- Az egészségügyben 2016-ban indult el egy négyéves béremelési ciklus. A szakdolgozóknál új bértáblát vezettek be, 2016. szeptembertől 26,5%-kal nőtt az alapter, 2017 novemberében 12%-kal, majd a következő két évben további 8-8%-kal emelkedik. A szakorvosok és szakgyógyszerészek alaptere 2016 szeptemberétől 107 ezer forinttal, 2017 novemberétől pedig bruttó 100 ezer forinttal nő. A rezidensek alaptere pedig 2017 novemberétől 50 ezer forinttal emelkedik.

Alapvető előrelépésnek és a bérhányad, illetve a reálbér-emelkedés további növekedése felé mutató stratégiai lépésnek tekinthető a 2016 novemberében a versenyszféra és a kormány állandó konzultációs fórumán (Vkf) létrejött megállapodás. A reálbér-emelésének két mechanizmusa a megállapodás értelmében a minimálbér és a garantált bérminimum növelése, illetve a munkavállalói terhek, például a szociális hozzájárulási adó csökkentése. A minimálbért a rendszerváltás óta soha nem emelték olyan mértékben, mint 2017-ben: a szakmunkás-minimálbér 25%-kal 161 ezer forintra, a minimálbér 15%-kal 127,5 ezer forintra nőtt. A járuléksökkentési program pedig a minimálbér-emelés vállalati terheit csökkenti.

Az állami szektorban lévő bérfelzárkóztatások a versenyszféra bérszínvonalára is hatással voltak. A gazdasági növekedés jelentős és átfogó felpörgése a munkaerőpiacra is jótékony hatással volt. A munkaerőkínálat egyre jobban érezhető szűkössége, illetve a bérfezültség a versenyszektorban is jelentős béremelkedéshez vezetett. 2017 első felében már-már példátlanok nevezhető átfogó emelkedés figyelhető meg a fizetésekben. Az év első hat hónapjában a bruttó és a nettó keresetek egyaránt 12,5%-kal, míg a reálkereset 10%-kal nőttek az előző év azonos időszakához viszonyítva.¹²

Bérunió: elszakadás a fundamentumuktól?

Közpolitikai vitákban egyre gyakrabban merül fel a bérunió kérdése. Ennek a kezdeményezésnek a lényege, hogy legyenek egységesek a fizetések az Európai Unió országai között. A bérunió megvalósítása közgazdaságilag és politikailag is meglehetősen nehezen kivitelezhető kezdeményezésnek tűnik, ugyanis az EU tagországai között jelentős fejlettségi különbségek vannak – nemcsak a közép-kelet európai országok esetében –, ami a jelenlegi bér- és árszinteken is tetten érhető.

A következő táblázat szerint a nettó átlagkereset az EU-ban jelenleg 1 520 euró, míg a magyar a 28-as lista harmadik legalacsonyabb értékén, 632 eurón áll:

A fenti bérkülönbségek mellett ugyanakkor fontos látni, hogy a hazai munka termelékenységének átlagos szintje – az egy ledolgozott órára jutó GDP mennyisége – a nyugat-európai országok átlagának nagyjából a fele. Ez alapján a hazai bérek még közel 20%-os emelés után kerülnének a helyükre, de az még mindig közel a fele lenne az EU átlagának.

1. táblázat

Nettó átlagkeresetek az EU-ban

H	Ország	EUR	EUR	%
		2017	2014	Változás
1.	Dánia	3095	3122	-0,87%
2.	Luxemburg	3009	3189	-5,98%
3.	Finnország	2509	2330	7,13%
4.	Svédország	2465	2690	-9,13%
5.	Írország	2464	2160	12,34%
6.	Németország	2270	2054	9,52%
7.	Hollandia	2263	2136	5,61%
8.	Franciaország	2157	2128	1,34%
9.	Nagy-Britannia	2102	2597	-23,55%
10.	Belgium	2091	1946	6,93%
11.	Ausztria	2009	2114	-5,23%
12.	Olaszország	1762	1923	-9,14%
13.	Spanyolország	1718	1615	6,00%
14.	Ciprus	1658	1833	-10,55%
15.	Szlovénia	1074	1044	2,79%
16.	Málta	1021	1092	-6,95%
17.	Portugália	984	985	-0,10%
18.	Görögország	947	818	13,62%
19.	Észtország	945	841	11,01%
20.	Csehország	837	701	16,25%
21.	Horvátország	792	710	10,35%
22.	Szlovákia	755	683	9,54%
23.	Lengyelország	752	678	9,84%
24.	Lettország	703	557	20,77%
25.	Litvánia	637	524	17,74%
26.	Magyarország	622	503	19,13%
27.	Románia	515	398	22,72%
28.	Bulgária	406	333	17,98%
Átlag		1520	1489	2,02%

Forrás: Eurostat alapján saját szerkesztés

Elfogadva, hogy a béreknek a termelékenységhez szükséges igazodnia, ilyen mértékű emelést lehetne talán a leginkább indokolni, illetve ez akár egy reális célkitűzésnek is tűnhet már rövidebb távon is. Ugyanezt támasztják alá az utóbbi évek fokozatos béremelése is, amelyek makrogazdaságilag megalapozottan, fokozatosan, a gazdaság tűrőképességével összhangban valósultak, illetve valósulnak meg.

A magyar bérek EU-átlagra való gyors emelése ugyanakkor azzal járna, hogy megbomlana a termelékenység és a bérek közötti összhang, így egy ilyen kiigazítás rövid idő alatt közgazdasági értelemben nem megalapozott, nem lehetséges. Hosszú távon – ami akár évtizedeket is jelenthet – is csak jelentős reálgazdasági erőfeszítésekkel teljesíthető a célkitűzés. A magyar gazdaság számára olyan hosszú távú stratégiát kell

¹² %<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/ker/ker1706.html>; letöltés dátuma: 2017. 08. 24.

ezért kidolgozni, amely lehetővé teszi a termelékenység tartós emelkedését, mivel ez a kulcsa a bérek felzárkóztatásának.

A költségvetési és vállalati mozgásteret is figyelembe vevő fokozatosság jelentőségét az utóbbi évek bérfelzárkóztatási törekvései is alátámasztják. Egy hirtelen béremelés jelentős makrogazdasági egyensúlytalanságokat okozhatna, mint például megugró államháztartási hiányt, valamint ismét jelentős növekedésnek induló államadósságot, annak minden negatív következményével együtt. Lényegében az elmúlt évek törekvéseit és eredményeit egy ilyen típusú beavatkozással gyorsan és tartósan lenne képes erodálni, azaz a béremelés végső soron reálbér-csökkenéshez és romló életszínvonalhoz vezetne.

A bérek EU-átlagra való növeléséhez elkerülhetetlen a gazdasági szerkezetátalakulás magasabb termelékenység, oktatás, egészségügy fejlesztése, magasabb hozzáadott értékű iparágak támogatása, élők munkaterhének további csökkentése, a fogyasztói társadalom megerősödésének támogatása, mely hosszú távon is stabil lába maradhatna a gazdaságnak, a növekedésnek. A közszférát hatékonyabbá, végső soron karcsúbbá lenne szükséges tenni, melyben segítséget jelenthet a digitalizáció fokozott támogatása. Ezek nem években, hanem évtizedekben mérhető folyamatok, amelyekhez a bérpolitikának is alkalmazkodnia kell.

A magyar gazdaság jelenlegi berendezkedése, az ipar, az autógyártás jelentős súlya a gazdaságon belül ugyancsak óvatosságot követel. A feldolgozóipari cégek jelentős hányada azért hozta Magyarországra a gyártást, mert nálunk olcsóbban termelhetnek, miután jóval alacsonyabbak a bérek, mint a cég anyaországában. Így, ha arra kényszerítenénk őket, hogy rövid idő alatt az EU átlagához közelítsék a bérszinteket, akkor potenciálisan jelentős elbocsátásokkal kellene számolni, hiszen a hazai tevékenységek többségének az EU átlagától jóval elmaradó termelékenységi szintje messze nem fedezné a többletköltséget. Végső soron akár haza is vihetnék a külföldi cégek a termelést. Valószínűbb azonban, hogy a feltörekvő országok, akár más európai, de EU-n kívüli országok irányába mozdulnának el, az olcsó munkabérek miatt így nem romlana jelentősen a versenyképességük.¹³ Hatalmas a függőségünk a külföldi működő tőkéttől, távozása megröppentaná a gazdaságot, ami például recesszióval, jelentős munkanélküliséggel járna. A drasztikus és nem megalapozott béremelés, a bérunió tehát nem szándékolt hatásként akár az állások elvesztésével is fenyegethet.

Összességében tehát Magyarország szempontjából rossz hír, hogy egy fejlettebb gazdasági környezetben ugyanaz a munka jelenleg többet ér, de ez a hátrány fokozatosan csökkenthető, ám belátható időn belül nem tűntető el fenntartható módon. Az EU szemszögéből komoly kihívás lenne az összes munkakör bérezésének standardizálása, a feladatkörök és teljesítménymérések pontos meghatározása, a politikai ellenállásról nem is beszélve. Az EU gazdaságára is kétes hatást gyakorolna, illetve versenyképességi szempontból is aggályos lenne a bérunió, miközben a munkaerőpiacot is negatívan

érinthatná, de az infláció is érzékenyen reagálhat egy drasztikus béremelésre. Az sem eldöntött, hogy végső soron ki fizetné ki a bérfelzárkóztatások költségét: egyedül az egyes érintett tagországok, vagy az átlag feletti bérekkel rendelkező országok segítenének be az adófizetői pénzből?

4. Bérfelzárkóztatások makrogazdasági hatásai

A 2017-től megvalósított jelentős bérfelzárkóztatások, a járulékcsoökkentés, illetve a társasági adókulcs mérséklése bruttó értelemben jelentős – százmilliárd forintos – azonnali kiesést jelent a költségvetésnek. Indokolt ugyanakkor óvatosan kezelni a bruttó számokat, a nettó hatás ugyanis azonban ennél már a bevezetés első évében is jóval kedvezőbb. Így a Nemzetgazdasági Minisztérium háttérszámításai szerint a költ-

2. táblázat

Béremelések költségvetési hatásai¹⁴

	2017 mrd Ft	2018 mrd Ft
Minimálbér, garantált bérminimum emelés hatása (versenyszféra)	180	270
Szociális hozzájárulási adó csökkentése	-380	-540
Bértömeg növekedés hatása a költségvetés bevételeire	90	180
Közszféra bérintézkedései	-40	-50
Minimálbér alapú ellátások növekedése	-20	-25
Fogyasztási adókon a költségvetésbe visszajutó bevételek	50	70
Intézkedések összesített hatása	-120	-95
Közfoglalkoztatáson elérhető megtakarítás	55	70
Foglalkoztatáshoz kapcsolható bázisív hatások	65	65
Társasági adókulcs csökkentés hatása a költségvetésre	-145	-100
A költségvetés bevételeire kifejtett teljes hatás	-145	-60

Forrás: portfolio.hu alapján saját szerkesztés

segítési hatások még rövidtávon sem okoznak túl nagy fejfájást a gazdaságpolitikai irányítóinak. A minimálbér, illetve a garantált bérminimum emelése ugyan jelentősen növelhetné a költségvetési hiányt, azonban a fogyasztásbővülésből vélhetően több adóbevétele származik majd a költségvetésnek, ami jelentősen mérsékelheti a kiesést. Az emelkedő bruttó bérekből pedig magasabb SZJA és járulékbévétele származhat az államkasszában, a járulékcsoökkentés ellenére is. A kedvező munkaerő-piaci folyamatok pedig támogatják a közfoglalkoztatottak számának csökkenését, ami ugyancsak két oldalról jelent segítséget a költségvetésnek.

¹³ OBLATH GÁBOR: *Felzárkóztak az árak és lemaradtak a bérek? Tények, tévhitek és közgazdasági összefüggések*, Statisztikai szemle, 92. évfolyam 8-9. szám, 2014, 745–762. o.

¹⁴ http://m.portfolio.hu/gazdasag/megszereztek_a_nagy_bermegallapodas_eddig_nem_ismert_szamait.241009.html; letöltés: 2017. 08. 24.

4.1. Reálbér-emelkedés fogyasztásra gyakorolt hatása

Kiemelten fontos kiegyensúlyozott növekedési szerkezet szempontjából, hogy 2013 óta a lakossági fogyasztás egyre markánsabban támogatja a gazdaság fellendülését. Ebben meghatározó szerepe van a kedvező munkaerő-piaci folyamatoknak. A jelentősen javuló foglalkoztatás, az alacsony munkanélküliség, illetve a kiemelkedő bérdinamika, a családi adókedvezmények növelése a bértömeg érdemi emelkedéséhez vezetett. Ezek a folyamatok, ha lassan is, de a fogyasztói bizalom erősödéséhez vezettek.

2016-ban az éves átlagos GDP-növekedés 1,8% volt és az egyetlen igazi növekedési motor a lakossági fogyasztás volt. A statisztikák szerint a háztartások tényleges fogyasztása 3,9%-kal nőtt egy év alatt. A tényleges fogyasztás összetevői között a legnagyobb arányt képviselő háztartások fogyasztási kiadása pedig 5,1%-kal bővült. A háztartások fogyasztási kiadásán belül minden kiadási csoportban volumennövekedés következett be.

Ugyanakkor a lakosság megtakarítási hajlandósága továbbra is magas, a háztartások nettó pénzügyi vagyona 2016-ban meghaladta a GDP 100%-át, amire eddig még nem volt példa. A visegrádi országokkal összehasonlítva is kimagaslóan erős megtakarítási hajlandóságot és erős pénzügyi pozíciókat mutat.¹⁵

A fogyasztás több mint egy évtizede nem látott ütemben bővült 2016-ban, dinamikája azonban elmarad a rendelkezésre álló jövedelem növekedési ütemétől. Ebből, illetve a magas megtakarítási hajlandóságból arra lehet következtetni, hogy a válság óta jellemző óvatossági megfontolások továbbra is érvényesülnek a háztartások magatartásában. A válság óta jellemzően a háztartások a munkaerő-piaci és jövedelmi kilátásaikat bizonytalanabbnak ítélik meg, emiatt növelik megtakarításaikat. Ez visszaköszön a fogyasztási kiadás szerkezetében is, a válság előtti időszakban a kiadások tartós cikkek vásárlására fordított hányada 2016-ban ég mindig 6% körül volt, szemben a válság előtt jellemző 10% feletti értékkel.

A gyorsuló ütemben bővülő fogyasztás azonban egyben a fogyasztói bizalom fokozatos erősödését is jelzi. A devizahitelek kivezetése, a javuló foglalkoztatottság, a növekvő reálbérek, a családi adókedvezmények bővülése, illetve az egyre szélesebb körben bevezetésre kerülő áfa-csökkentések a háztartások jövedelmi helyzetét és jövőbeni kilátásait kedvezően befolyásolják. Mindez hozzájárul a magas megtakarítási ráta mérséklődéséhez, amely további teret nyit a fogyasztás emelkedéséhez.

A várható gazdaságpolitikai intézkedések abba az irányba mutatnak, hogy a következő években a fogyasztás gyors ütemű bővülése az következő években is fennmaradhat. A tartósan alacsony és kiszámítható inflációs környezet pedig tovább növelte, illetve növelheti a jövedelmek vásárlóerejét.

4.2. A bérfelértékelések megtakarítási hajlandóságra gyakorolt hatása

A lakosság megtakarítási hajlandósága szoros korrelációt mutat a gazdaság állapotával, a konjunkturális kilátásokkal, illetve a legtöbb gazdasági paraméterrel, úgy mint a munkanélküliséggel, vagy az inflációval. Ezen felül érdemben befolyásolja a monetáris politika iránya, a hitelpiac állapota is. A rendszerváltás óta a megtakarítási hajlandóság rendkívül változatos képet mutatott hazánkban. Az 1990-es évek elején magas szinten, 15% körül stabilizálódott a nettó megtakarítási ráta, összhangban a kétszámjegyű áremelkedéssel, valamint a relatív magas munkanélküliségi rátával.¹⁶ A 2000-es évek bizonyos időszakaira jellemző laza fiskális politika, a kedvező nemzetközi környezet, illetve a devizahitelezés robbanásszerű elterjedése a lakossági megtakarítások jelentős leépüléséhez vezetett. Az eladósodás folyamatát jól mutatja, hogy 2003-ban zérus közeli szintre mérséklődött a nettó megtakarítási ráta, miközben a fogyasztás 8% felett bővült.

A 2008-as gazdasági és pénzügyi válság megfordította a folyamatokat és a megtakarítási hajlandóság ismét jelentősen emelkedett, aminek egyik fő mozgatóereje az óvatossági motívumok kialakulása volt. A lakosság megtapasztalta a devizahitelek árnyoldalát, a jelentős törlesztőrészlet emelkedések, a gazdaság hanyatlása, a hirtelen megugró munkanélküliség. Ezek a tényezők érdemben rontották a lakosság jövedelmi helyzetét, kilátásait, ami változtatott a lakosság fogyasztási szokásain és megtakarítási hajlandóságán. Aki tehette elővigyázatossági céllal elkezdte megtakarításai felhalmozását. A háztartások viselkedését pedig a fogyasztás elhúzódozó visszaesése jellemezte, ami elsősorban a tartós fogyasztási cikkekre fordított kiadások mérséklődésében mutatkozott meg.

A 2013-tól egyre jobban körvonalazódó gazdasági növekedésre a lakosság is reagált. A megtakarítási ráta esetében megfordult a tendencia és óvatos csökkenésnek indult, a 2013-ra jellemző 10% feletti szintről 2017-re 9% alá csökkent, ami az óvatossági motívumok enyhülésére utal. A bizonytalan, különböző formái jelentősen mérséklődtek, a gazdasági növekedés elérte a lakosságot is. A devizahitelek konverziója, a munkanélküliség drasztikusan csökkenése, a rendszerváltás óta nem tapasztalt kedvező hitelpiaci kondíciók, illetve a jövedelmek tartós és dinamikus bővülése is hozzájárult a fogyasztói bizalom erősödéséhez. Az utóbbit a hatéves bérmegállapodás is érdemben támogatja, hiszen ez a hosszú távú várakozásokat is alakítja.

A kedvező konjunkturális kilátások, a hitelfelvételi kedv érdemi emelkedése, a reálkamatok vélhetően tartósan alacsony szintje, illetve az igen feszes munkaerőpiac és a jelentős béremelkedések a következő években a megtakarítási ráta további mérséklődését és ezzel a fogyasztás gyorsulását eredményezheti. Nemzetközi összehasonlítás alapján is van még bőven mozgástér, hiszen mind a régióban, mind a fejlett uniós tagállamokban sokkal alacsonyabb, tipikusan 3-4% körüli megtakarítási ráta jellemző.

¹⁵ Magyarország Konvergencia Programja 2017–2021, p. 22. o.

¹⁶ Uo., 23.

4.3. Munkaerő-piaci hatások

A jövedelmet érintő fiskális beavatkozások természetesen a munkaerő-piacra is kedvezően hatnak, az állam a bérszínvonal, a munkaköltségek szabályozásával és a munkapiacra való közvetlen jelenlétével is kihatással lehet a gazdaság teljesítményére. A 2010 óta végrehajtott munkapiaci reformoknak köszönhetően az élénkülés folyamatos. Mind a foglalkoztatás, mind az aktivitás európai összehasonlításban is kiemelkedő mértékben emelkedett, miközben a munkanélküliségi ráta tovább csökkent.

A kormányzati intézkedések hatására 2017 májusára az aktivitási ráta további emelkedést követően elérte a 70,1%-ot, amely a foglalkoztatás bővülése és a munkanélküliségi ráta 4,4%-ra csökkenése mellett következett be. A bővülésben a versenyszféra játszott a legjelentősebb szerepet, miközben a közfoglalkoztatottak száma 2016 második felében csökkenésnek indult. Teljes foglalkoztatottság immár elérhető távolságba került, ez a jelenség egyébként komoly kihívás is egyben a magyar gazdaság számára.

A kedvező munkaerő-piaci folyamatokat a gazdasági folyamatok mellett számos munkapiaci részvételt, illetve munkakeresletet ösztönző intézkedés alapozta meg: így többek között a személyi jövedelemadó csökkentése, a Munkahelyvédelmi Akcióterv, a közmunkaprogram kiszélesítése, az álláskeresési támogatások átalakítása, a rokkantnyugdíjazás feltételeinek szigorítása, továbbá az effektív nyugdíjkorhatár emelése.¹⁷

A kilátások tekintetében vélelmezhető, hogy a gazdaságpolitika korábbi és jelenlegi intézkedéseinek, valamint a kedvező gazdasági konjunktúra hatására a kedvező munkaerő-piaci folyamatok várhatóan fennmaradnak. A folytatódó növekedéssel párhuzamosan a versenyszektorban tapasztalható erős munkakereslet hatására a foglalkoztatás növekedése és a munkanélküliségi ráta csökkenése is folytatódhat, melynek eredményeként a következő években a munkanélküliségi ráta tartósan 4% alá csökkenhet.

Az országon belül jelentős regionális eltérések vannak a keresetek tekintetében is, ami nem feltétlenül kedvező állapot, de munkaerő-piaci szempontból serkenthetik az országon belüli mobilitást. A közmunkásbérhez mért nagyobb különbség a közfoglalkoztatottak versenyszférába áramlását segíti, valamint a bérek gyorsabb felzárkózása a külföldi munkavállalás vonzerejét is csökkentheti.

A bérek emelkedése a vállalatok hatékonyságjavító törekvéseinek ösztönzésével hozzájárul ahhoz, hogy a magas hozzáadott értéket előállítani képes munkakörökben emelkedhessen a foglalkoztatás. A bérmegállapodások, életpályamodellek, illetve az erőteljes konjunktúra hatására a kedvező munkaerőpiaci folyamatok fennmaradása mellett a bérek felzárkózásának folytatódása is prognosztizálható a következő években. Egyes előrejelzések szerint a reálbérek 2016. év

eleji értékükhöz képest összességében közel 40%-kal emelkedhetnek.

5. Következtetések, záró gondolatok

A közép-kelet-európai régióban a bérek nem csak a nyugat-európai bérszínvonalhoz képest alacsonyak, de annál is, mint amit ezen országok gazdasági fundamentumai megengednének.¹⁸ Magyarország ebből a szerepből próbál kitörni, ez a gazdaságpolitikai stratégia az IMF-fel való szakításnak köszönhetően indult el. Ez alapozta meg a káros és diszfunkcionális bércsökkenésen alapuló válságkezelés feladását. Az alacsony bérprofil mára a fejlődés erőteljes korlátjává vált, mivel visszafogja a belsőkeresletet és ezzel a növekedést is. Az országot a nemzetközi munkamegosztásban alárendelt szerepben tartja, mert alacsony hozzáadott érték-tartalmú összeszerelésre és beszállítói tevékenységeket támogat, melynek jövőbeni szerepe csökkenőben, hozzáadott érték-teremtő státusza korlátozott.

Az elmúlt években megindult dinamikus, de megalapozott felzárkózás ellenére a hazai bérek még mindig alacsonyak, de trendjében már érzékelhető bérfelzárkóztatás. A 2016 novemberében a szociális partnerek és a kormány által aláírt 6 éves bérmegállapodásban a kormány 2022-ig 40%-os reálkereset-emelkedést tűzött ki célul. Ennek a folyamatnak az első lépése az idei és a jövő évi minimálbér és a szakmunkás garantált bérminimum emelése. Ez, illetve az életpályamodellek, járuléksökkentési törekvések bizonyítják, hogy a magyar kormány nem ragadt le az alacsony béreknél, megvalósítja a fenntartható, bérvézérelt növekedési modellre való átállást.

A következő években a háztartások fogyasztásának további növekedése és a növekedés bérvézérelt jellegének fenntartása, továbbvitele várható, amelyet az óvatossági motívumok enyhülésén túl több tényező is támogat. Egyrészt a kedvező munkaerő-piaci folyamatokkal párhuzamosan tovább javulhat a családok jövedelmi helyzete. Másrészt a várhatóan továbbra is moderált inflációs környezet támogatja a bérek reálértékének növekedését. Harmadrészt, a gazdaságpolitikai intézkedések várhatóan továbbra is támogatják a fogyasztás élénkülését, a lakosság jövedelmi helyzetének bővülését. Ilyen lehet például a személyi jövedelemadó esetleges további csökkentése, ami további puffer lehetne, hiszen 1 százalékpontos csökkentés következtében összességében több mint 100 milliárd forint marad a háztartásoknál. Hosszabb távon fontos hatás, hogy a növekvő bérek érdemben csökkenthetik a külföldi munkavállalás vonzerejét, sőt egyre többen térhetnek haza a jelenleg külföldön dolgozók közül. Ennek hatásaként enyhülhet a munkaerőhiány, nőhetnek a költségvetés adó-, illetve járulékbévételei, valamint a nyugdíjrendszer is kiegyensúlyozottabb pályára állhat.

¹⁷ Uo., 25.

¹⁸ GALGÓCZI BÉLA: *Miért esedékes egy béremelés Közép-Kelet-Európában*, Working Paper 2017. 01.